

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

***A KÖZÖSSÉGI TÁMOGATÁSOK SZEREPE AZ EGYENLŐTLENSÉGEK
CSÖKKENTÉSÉBEN***

Vargáné Bosnyák Ildikó

Témavezető: Prof. Dr. Süli-Zakar István

DEBRECENI EGYETEM
Közgazdaságtudományi Doktori Iskola

Debrecen, 2009.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A sokévi segítségért köszönettel tartozom Prof. Dr. Süli-Zakar Istvánnak, témavezetőmnek, aki lelki és tudományos támogatást nyújtott doktori tanulmányaim, valamint a disszertációm megírása során.

Külön köszönöm férjem és családom támogatását, akik mindvégig segítettek.

1. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS ELŐZMÉNYEI ÉS CÉLKITÚZÉSEI

Doktori disszertációm megírásakor egy igen nehéz és aktuális kérdés megválaszolását tűztem ki célul. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy miért van hatalmas szakadék egyes földrajzi területek, az Európai Unió tagországok között, miért élnek emberek nagyon jól, s mások pedig nagyon rosszul. Miért olyan magas az emberek életszínvonala egy-egy térségben, s miért olyan alacsony máshol, miért nem adatik meg minden embernek a lehetőség, s miért nem tud rajta változtatni, ha az önhibáján kívül alakult ki.

Kutatási alapkérdésem, hogy a már meglévő különbségek hogyan változnak a különböző térségi szerveződési szinteken, azaz a konvergencia vagy a divergencia irányába mutatnak-e, s melyek azok az indikátorok, amelyek a fejlett országok további fejlődését, az elmaradottak gyorsabb felzárkózását szolgálják. Milyen szerepet tölt be a tagállamok fejlődésében a közösségi kohéziós politika? A siker a támogatások nagyságától függ? A támogatások közvetlenül a gazdasági növekedés irányába hatnak? Mennyiben szükséges a közösségi kohéziós politikát kiegészíteni a nemzeti kohéziós politikával?

A kezdeti kérdéseket mára elméletek vizsgálatával kísérlem megválaszolni, de a közelmúlt olyan gyors változásokat hozott, amelyek nemhogy csökkentették volna, hanem mintha növelték volna a térségi, a gazdasági és a társadalmi differenciáltságot. A lehetséges válaszokat az Európai Unió regionális politikája és a globalizáció korábbi elméletei – hipotetikusán feltételezve és naponta tapasztalva – folyamatos korrekcióra kényszerítik.

Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ tudjak találni, a szakirodalom részletes ismertetése után természetesen empirikus vizsgálatra is szükség van, amelyek széles köre szintén megtalálható a már megismert publikációkban is. Kutatásom első részében a világgazdaságban fennálló jövedelemkülönbségekkel foglalkozom, azok okait keresem. A második részben az Európai Unió tagállamai közötti jövedelemegyenlőtlenségekről szólok, azok csökkentésének lehetőségeiről, s az Európai Unió regionális politikájáról, melynek kinyilvánított alapvető célja a kohézió és szolidaritás, az elmaradott térségek segítése, a jövedelmi egyenlőtlenségek tompítása a tagállamok régiói között. Részletesen foglalkozom a 2007-2013-as időszak kihívásaival, a ránk váró feladatokkal és a még mindig változó célkitűzésekkel.

A jövedelmi egyenlőtlenségek alakulásának vizsgálatát a nemzetközi szakirodalmak áttekintése után a világgazdasági folyamatok bemutatásával kezdtem.

Feltételeztem ugyanis, hogy a makrogazdasági trendeket, és az azokhoz köthető elméleteket szükséges előbb megvilágítanom. Az újonnan kialakult helyzetet a szerint kell mérlegelnem, hogy néhány kérdésben elemezzem a tagországok helyzetét. Így a növekedés - felzárkózás, a GDP alakulása és jellemzői, a foglalkoztatottság és a munkanélküliség problematikája egyszerre gazdasági és gazdaságpolitikai aspektus, amelyet jól jellemezhetünk az infláció, az államháztartás

és az államadósság bemutatásával, a versenyképesség, az innovációs készség és teljesítmény, valamint a termelékenység alakulásával, amelyek immár visszahatásként akár tőkevonásra is alkalmassá tesznek egy-egy régiót, tagországot, térséget.

Kulcskérdésként fogalmazódott meg tanulmányaim során, hogy a közösségi támogatások nagyságának monoton bővítése mennyiben szolgálja ténylegesen a lisszaboni célok elérését? Azaz a támogatások nagysága számít-e a Közösség és a tagállamok felemelkedésének folyamatában, vagy inkább a hatékony és átlátható felhasználás. A tagállamok makroökonómiai értelemben vett belső rendezettsége vagy rendezetlensége mennyiben javítja vagy éppen csökkenti a pénzügyi transzferek hatékonyságát, s ezáltal erősíti vagy gyengíti az Európai Unió világgazdasági pozícióját.

A globalizáció és a jövedelmi egyenlőtlenségek kapcsolatának vizsgálatakor azonban nem tértem ki magára a globalizáció kialakulásának vagy terjedésének folyamatára, csak a témát érintő területek bemutatására szorítkoztam. A globalizáció okozta következmények esetében csak a szakirodalomból ismert tények megállapításánál maradtam, s kerültem a populista médiában olvasható – sokszor szélsőséges – véleményformálások ismertetését. E témakörben az egyes földrajzi területek szerepét és helyét mutatom be a világgazdasági folyamatokban, s röviden értékelést adok a majd később részletesen is elemzett Európa státuszáról.

A térszerveződési szinteket logikusan követve érkezünk meg a következő fejezet témájához, a globalizáció és regionalizáció kapcsolatának elemzéséhez. A regionalizáció a globalizáció kihívásaira adott egy fajta válasz - amelyet kutatásaim alátámasztanak - hatékonynak és eredményesnek bizonyul, annak „gyermekbetegségeivel”, hátrányaival együtt. Ahhoz, hogy a lokális szinten adott válaszok valóban – kvantitatívan is mérhető – eredményt adjanak, szükséges egy adott integrációs törekvés bemutatása, mely nem is lehet más az én esetemben, mint az Európai Unió regionális – kohéziós – politikájának alapos és mindenre kiterjedő ismertetése.

Az elméleti fejezetek után empirikus kutatásként az európai kohéziós politika gyakorlatába ágyazva, az ír, a görög és a hazai támogatási rendszer eddigi tapasztalatait gyűjtöttem össze a csatlakozási dátumokat követő közösségi támogatási és kohéziós rendszer alapján.

Az országok kiválasztása igen célzott volt. A vizsgált országok különbözősége az egészen más történelmi gyökerekben rejlik, míg a közös vonás mind a három nemzet esetében, hogy alacsonyabb jövedelemszinttel és gazdasági növekedéssel rendelkeztek, mint a többi fejlettebb tagállam, s mind Írország, mind pedig Görögország peremvidéken lévő ország. Úgy véltem célszerű megvizsgálni, hogy a tagállamok fejlődését – a támogatások finanszírozása mellett – meghatározzák-e a történelmi hagyomány, a társadalmi kultúra évszázados hagyományai, azaz egy tagállam bele van-e szorítva egy történelmi elrendeltség keretei közé.

Mind Görögország, mind Írország Közösségben eltöltött éveit megvizsgálva számos hasonlóságot fedezhetünk fel e két ország között. Csatlakozásuk folyamata, tagállamként eltöltött éveik sok tekintetben mutatnak hasonlóságot, ami a Közösséghez való viszonyukat jelenti, azonban egy valami mégis más volt. Ez pedig a Közösségen belüli keretek között megvalósuló nemzeti kohéziós politika. Kezdetben más alapokra helyezték tagállamiságukat (a cél azért majdnem azonos volt), a végeredményt tekintve azonban csaknem mindkét esetben sikerről beszélhetünk.

Hazánk bemutatása e tekintetben – véleményem szerint – szintén elhagyhatatlan, hiszen e két ország – mind explicit, mind implicit módon – számos tanulsággal szolgálhat hazánknak. Egyrészt a végeredmény számunkra is csábító lehet, más részről jó élni a régi mondással: okos ember a más kárából tanul. Talán e két ország-tanulmány rámutathat a közösségi kohéziós politika előnyeire, hátrányaira, azokra a lépésekre, amelyet hazánknak meg kell tenni, és azokra is amelyeket semmiképp sem szabad.

Mindhárom ország esetében csatlakozásuktól vizsgálom a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenség alakulását, s mindhárom tagállam esetében a jelenlegi költségvetési ciklusok (2007-2013) is röviden bemutatásra kerülnek. Hazánk esetében a vizsgált időszak a közösségi szokásostól eltérően 7 év helyett csak 3 év volt a 2004-es csatlakozási időpont miatt. Természetesen az időtartam rövideje nem ad lehetőséget hosszú távú következtetések levonására, azonban annak megállapítására mindenképp alkalmas lehet, hogy a két másik tagállam gyakorlata mennyiben egyezik meg a hazaival, azokból milyen tapasztalatokat tudunk levonni Magyarország esetére, s mit tanulhatunk tőlük a 2007-2013-as időszak eredményességének érdekében.

A Nemzeti Fejlesztési Tervek bemutatásra kerülnek mindhárom esettanulmányban, kiegészítve a gazdaságpolitikai gyakorlattal, majd természetesen a Világbank, az EUROSTAT, az ECB és egyéb nemzeti statisztikai adatbázisokat segítségül hívva hosszú idősorokon mutatom be a gazdasági, társadalmi és területi kohézió eredményeit.

A nemzetgazdasági adatok mellett részletesen foglalkozom a regionális különbségek alakulásával, azok lehetséges okaival, csökkentési lehetőségeivel.

Disszertációm puzzle-jét úgy építettem fel, hogy a megfelelő és széles körű – hazai és nemzetközi – szakirodalom bemutatása után minden esetben empirikus példákat hozva igyekeztem az azokban foglaltakat alátámasztani, mindazonáltal a dolgozatban leírtak a saját véleményemet tükrözik, a fejezetekben a saját meglátásomat és következtetéseimet fogalmaztam meg, így minden esetleges hibáért a felelősség engem terhel.

2. AZ ÉRTEKEZÉS MÓDSZERTANA ÉS FELÉPÍTÉSE

A disszertáció címe nem csak egy országra utal, de az Unióval, és azon belül az újonnan csatlakozó országok helyzetével csupán az összehasonlíthatóság, és a már megmutatkozó specialitások bemutatásáig kíván foglalkozni. A vonatkozó szakirodalom esetében is megállapítható, hogy szinte lehetetlen naprakésznek lenni, mivel a kutatás a napi gazdasági, társadalmi, politikai események szerint változik. A Közösség által közreadott statisztikák, információk, elemzések folyamatosan jelennek meg, és a „felgyorsult” idő már a közösségben töltött alig több mint négy évünket is olyan távlatként tünteti fel, amelyet értékelnünk szükséges. Így dolgozatomban a részletesebb ismertetésre kiválasztott országok előtt és mellett az általános folyamatokra szeretnék fókuszálni, illetve a szakirodalom értékelése alapján egy elemzést, összehasonlítást végezni. Azt szeretném megállapítani, vajon mennyire és miben módosulnak az egyes országokban a központi, egységes szemléletet érvényesítő támogatások.

Azt feltételezem, hogy a specialitások mögött korábbi gazdaságpolitikai vagy mélyebb, esetleg társadalmi, kulturális különbségek okozzák az egyes országok eltérő reakcióit. Így vissza kell tekinteni a hagyományok, a tradíciók és a politika történeti örökségére, amit szintén a szakirodalom alapján tudok bemutatni. A múltbeli gyökerek reprezentációját sem lehet csak statikus adatok elemzésével elvégezni, inkább az Unióhoz való viszonyukat szükséges vizsgálni. Megfigyelhető, hogy az Európai Unió is új korszakot kezdett akkor, amikor 10 új taggal bővült, akik már korábban is nagyon eltérő fejlettségűek voltak. Legfeljebb abban lehet őket hasonlónak nevezni, hogy egyik sem érte el a korábbi vagy az alapító tagállamok szintjét.

Feltételezem továbbá, hogy a hazai mutatók alakulására a közép-európai korábbi adottságok ma is hatással vannak, és mind az állami, mind a civil életben érezteti hatását országunk geopolitikai és korábbi hatalmi rendszerekhez való kényszerű tartozása.

Amennyiben a fenti szempontok valóban releváns eredményeket mutatnak, úgy joggal feltételezhetjük, hogy az Unió ennek hatását beépíti a további működési rendszerébe, és módosítja, differenciáltabbá teszi a tagállamokhoz való viszonyát. Ennek is vannak jelei, és egyáltalán nem mindegy, hogy a támogatási rendszer alakulásában az elérendő belső szintet mihez mérik majd. A Közösség új regionalizmus politikájában megmarad-e a korábbi tagállamok fejlettségéhez való felzárkóztatás igénye, vagy az újonnan csatlakozó államok egymáshoz viszonyított vagy egymással versenyben lévő piacait önmagukkal versenyeztetik és egymás átlagához mérik.

Ez esetben a statisztika csak részben ad valós képet, hiszen azt az EUROSTAT adataiból megállapíthatjuk, hogy az újonnan csatlakozó államok mutatói százalékosan ugyan emelkednek, de volumenében ez ritkán jelent nagy változást. A térségben való pozíciók eddig kevésbé

módosultak. Az átrendeződések első lépéseihez a kohéziós alapokból kapott központi támogatások azonban nyilvánvalóan hozzájárultak, amelyet esettanulmányokkal, a regionális tudományban általánosan elfogadott és alkalmazott leíró – elemző – statisztika módszerével és a szakirodalom kritikai elemzésével kívánok a következőkben bemutatni, majd az elemzés és összehasonlítás után a hazai viszonyokra vonatkoztatni.

A tagállamok valós helyzetét csak másodlagos források elemzésével lehet megismerni, amelyek az Európai Unió és a Világbank hivatalos statisztikáiban érhetőek nyomon. Dolgozatomban így én is ezeket a statisztikai adatbázisokat tekintem hitelesnek. Ezek a hivatalosan közzétett adatok jelennek meg az egyes fejezetekben, esetenként kiegészülve saját statisztikai elemzésekkel.

Disszertációm második fejezete egy kompendium, hiszen a globalizáció történetét, jellemzőit, s kapcsolódási pontjait a regionalizációval csak a témámhoz szűken köthető aspektusból vizsgálom, mely úgy gondolom elengedhetetlen a regionalizáció megértéséhez. Ebben a fejezetben nem volt célom új tudományos eredmények felmutatása, sokkal inkább a globalizáció elméleti hátterét, a közgazdasági iskolák egyenlőtlenségekről megfogalmazott elméleteit ismertetni, így ágyazva ebbe a regionális politika szakirodalmakban megfogalmazott jelentését, szerepét, feladatát és kialakulásának történetét.

A negyedik fejezet már az Európai Unió regionális politikájának bemutatásáról, annak eredményeiről szól, melynek során a KSH és az EUROSTAT adatbázisaiban, valamint a Bizottság hivatalos kiadványaiban szereplő mutatószámokat és adatokat használtam fel. A vizsgált mutatók a regionális versenyképességi piramis azon mutatóival egyeznek meg, amelyeket a gazdasági, társadalmi és területi kohézió vizsgálatok a Bizottság is mérvadónak tekint.

A következő három fejezetben, a három esettanulmány során - a függetlenség és objektivitás miatt - igyekeztem elsősorban a Világbank adataival dolgozni, néhány helyen azonban elkerülhetetlen volt a nemzeti statisztikai adatbázisok használata. Az ír és görög esettanulmányok után következtetéseket kívánok levonni hazai viszonylatban is. Vizsgálódásom középpontjában az áll, hogy a közösségi támogatások gazdasági eredményessége mennyiben maradt el a kívánatostól, mi ennek az oka, s hogyan javítható a jövőben. Mit tudunk tanulni Írország és Görögországtól. E célból vizsgálom a nyolcadik fejezetben a közösségi támogatások szórását, koncentrációját, a jövedelmek szórását és koncentrációját és Robin-Hood indexét. A képletek a Hunyadi-Mundroczó szerzőpáros által írt közismert és általánosan elfogadott statisztika könyvből kerültek felhasználásra.

3. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

Témám kapcsán – a széles szakirodalom ellenére - gyakran éreztem magam egyedül, hiszen egy folyamatos változást kellett követnem, azaz a jelent kutatva mélyebb gazdasági, társadalmi okokat keresni az eltérésekre. A konvergencia és a divergencia jelenségének nem csupán a tényszerű megállapításáig szerettem volna eljutni, hanem legalább néhány jól definiálható ok-okozati viszony feltárásáig is. Ehhez a makrogazdasági trendeket, valamint az azokhoz kapcsolódó elméleteket kellett fel- és megismernem, majd pontosítottam néhány jellemző adatsornak az elemzésével. Néhány ágazati vagy fejlesztési terület feltárásával elemeztem a tagországok helyzetét. Így a növekedés - felzárkózás, a GDP alakulása és jellemzői, a foglalkoztatottság és a munkanélküliség problematikája számomra egyszerre volt kezelhető gazdasági és gazdaságpolitikai aspektusként, amelyet jól jellemezhettem az infláció, az államháztartás és az államadóság bemutatásával, a versenyképesség, az innovációs készség és teljesítmény, a termelékenység alakulásával, amelyek immár visszahatásként akár tökevonásra is alkalmassá tesznek egy-egy régiót, tagországot, térséget.

A kiválasztott országokat az indokolta számomra, hogy mind Írország, mind Görögország a Közösség szélén elhelyezkedve, korábbi elmaradott gazdaságukat a kohéziós politika segítségével jelentősen képesek voltak fejleszteni. Feltételeztem, hogy a tradíciók, a kulturális és társadalmi különbségek befolyásolják az egyébként egységesnek meghirdetett koncepciók megvalósulását is. A hipotézisként megfogalmazott öt problémakörrel megállapíthattam, hogy valós problémákat tartalmaznak, így a kutatásuk indokoltnak bizonyult. A válaszok pedig jóval összetettebbek, mint azt korábban feltételeztem. A dolgozat témájának kiválasztásakor nem voltak egyértelműen meghatározható, előre látható eredmények, hiszen általánosságban megállapítható volt, hogy a Közösség területén, illetve Írország és a stratégiaileg fontos Görögország esetében az életszínvonal összességében javult, a belső szerkezeti átalakulás azonban nem volt sikeres. E két esettanulmány eredménye kapcsán egyértelműen adódott Magyarország vizsgálatának szükségessége a célból, hogy tapasztalatot vonjunk le az újonnan csatlakozott országok, így hazánk számára is.

A kutatási kérdésem megfogalmazását az elmúlt évek változásai indokolják, hiszen a keleti bővítést és az azt követő időszakot már nem a Régiók Európája, hanem az új regionalizmus uniós politikája determinálja. Ez az időszak kettős kihívást hordoz magában. Egyrészt a tagállamok heterogenitásával, másrészt pedig a globalizáció okozta nehézségekkel kell szembenéznie a Közösség tagállamainak. Ez a fajta - egyben külső és belső - nyomás jelentős változtatásra kényszeríti mind az Európai Uniót, mind pedig a tagállamokat.

Mindezek kapcsán, valamint a két esettanulmányból adódóan mind a közösségi, mind a nemzeti koncepciók vizsgálata szükségessé vált, amelyekben már a kutatás kezdetekor észlelhetők voltak bizonyos ellentmondások: nagyfokú területi egyenlőtlenségek, igazgatási anomáliák minden szinten, a humán erőforrás fejlesztés hiányosságai stb.

Dolgozatom célja a közösségi támogatási keretek gazdasági eredményességének vizsgálata volt. Megvizsgáltam a területi különbségek tendenciáját világgazdasági, közösségi, nemzeti és régiós szinten egyaránt. Arra kerestem a választ, hogy az elmúlt évtizedekben és években bekövetkezett gazdasági és társadalmi változások a konvergencia vagy a divergencia irányába mutatnak-e, azaz csökkennek vagy éppen növekednek-e a jövedelmi, területi különbségek. További kutatási kérdésként fogalmaztam meg azt is, hogy az esetleges jövedelmi különbségek csökkenésének mi lehet az oka: a fejlett területek, országok, régiók fejlődésének lassulása, vagy éppen a felzárkózóak, elmaradottak fejlődésének gyorsulása. Azaz a különböző térségi és időbeli támogatási formák milyen célt tűztek ki maguknak: a felzárkóztatást (ami a szegény térségek nagyobb arányú támogatását jelenti) vagy a versenyképesség növelést, azaz a centrum területek további erősítését. A jövedelmi egyenlőtlenségek kialakulása mind a világgazdaságban, mind pedig az Európai Unióban nem napjainkban kezdődött el, s úgy tűnik nem is napjainkban fogunk rá hathatós és végleges megoldást találni. A 19. század közepén a szakadék még mélyebb volt a fejlett és fejletlen országok között, mint ma, mely elsősorban olyan összefogások sorozatának köszönhető, mint az ENSZ, vagy a WTO konferenciái.

1. tézis: A kohéziós politika keretében kifizetésre kerülő transzferek az erősödő világgazdasági, globalizációs nyomás következtében gyengíthetik a jövőben is az Európai Unió világgazdasági súlyát, hiszen a belső fejlesztés túldimenzionálása a világgazdasági pozíciójának gyengüléséhez vezet. A Lisszaboni Programban foglaltak a tagállamok részéről teljes elkötelezettséget kívánnak, amely a közösségi transzferek szűkítésének elfogadását igényelné tőlük, azonban a konszenzus hiányának következtében ez kevésbé sikeres a Közösség világgazdasági pozícióját tekintve.

A közgazdasági iskolák és különböző világgazdasági nézetek nem egységesek a tekintetben, hogy a világgazdaságban kialakult jövedelmi egyenlőtlenségek mélyülnek vagy éppen csökkennek. Szakirodalmi áttekintésem során számos egymásnak ellentmondó álláspontot ismertem meg, melyek mind földrajzilag, mind kronologikusan vizsgálják e kérdést egészen az 1850-es évektől. A jövedelmi egyenlőtlenségek mérésében sincs egyetértés. Többen az egy főre jutó GDP-t tekintik mértékadónak, vannak olyanok, akik az egy/két dollárnál kevesebből élők arányát nézik, de egyre elterjedtebb az emberi fejlődési index (HDI) mutató vizsgálata is.

A gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek alakulásának kérdése azonban túllép a szakembereken, a tudományos életben tevékenykedőkön, hiszen a probléma széleskörűsége és általánossága miatt a társadalom egészében is gyakran vitatott kérdés. A kérdés megválaszolása sem ugyanaz a tudományos életben és a médiában uralt minden napokban. Valószínű, hogy egy átlagos ember a globalizációs problémákról, a szegénységről annyit tud, amelyet vagy ő saját maga megtapasztal, vagy amelyet a média sugároz számára (elsősorban a gazdagabb országokban): WTO elleni tüntetések, hírességek segélykoncertjei és akciói a fekete kontinens megsegítése érdekében, a szegény gyerekek gyógyításának és étkeztetésének megszervezése stb.

A jövedelmi egyenlőtlenségek meglétén túl a globalizáció számos negatív következménnyel jár, például a klímaváltozás, a környezetszennyezés, nagyfokú migráció, urbanizációs válság, szélesebb körök bevonása nagyobb döntésekbe a kisebb információbirtoklás ellenére, a számítógépes hálózatok sérülékenysége és így tovább (Csaba, 2005), azonban dolgozatomnak nem célja ezen témakörök tárgyalása.

A globális problémák, a jövedelemegyenlőtlenség kialakulása egyértelműen mind külső, mind pedig belső (országokon belüli) adottságokra vezethetőek vissza. Enyedi (2009) a területi egyenlőtlenségek forrásaként az emberi tőke, humán tőke földrajzilag eltérő nagyságát határozza meg. A humán tőke minőségi jellegénél fogva e különbségek csak igen hosszú távon küzdhetőek le.

További problémaként jelentkezik e fejlődési szakadék (development gap) mélyülésében olyan globális intézmények létrejöttének hiánya, mint amelyek nemzetállami szinten hatékonyan tudnak működni, amelyek feladata lenne az intézmények és szervezetek kialakítása, fenntartása. Hasonlóan egy ilyen intézmény vagy szervezet tudná megoldani egy olyan képviselő létrehozását, melyben valamennyi állam részéről biztosítva lenne egy demokratikus képviselő. (Szentés,2002:25)

Összefoglalásként elmondható, hogy a jövedelemkülönbségek 1820-tól 1980-ig nőttek, mert a gazdag országok gyorsabban fejlődtek; a legmagasabb volt a különbség 1979-ben. Ezt követően világméretű szinten a jövedelemegyenlőtlenségek csökkenése (Sala-I-Martin, Dollar, Crafts), konvergencia figyelhető meg az országok közötti jövedelmek tekintetében. Ennek okát a legtöbb kutató Ázsia vezető országainak (Kína, Japán, India, Kiszögorség) robbanásszerű fejlődésében látja, melyben a gazdasági nyitás, a kereskedelem-liberalizáció szolgált mankóul. Nemes-Nagy (2009) úgy fogalmaz könyvében, hogy a globalizáció és a poszt-fordista mechanizmusok átértékelték az egyes térségek adottságait és előnyeit, megváltoztatták termelési tényezőik körét, így a nyolcvanas évektől jelentősen csökkentek a különbségek a különböző földrajzi térségek között. A HDI mutató vizsgálatának eredménye javulást mutat az ezredfordulóra, azonban e mutató túlértékelésének hibájába nem szabad beleesni, hiszen a javulás

egyértelműen „csak” az átlag élettartamok növekedésének köszönhető, nem pedig az életszínvonal javulásának, a jövedelmek emelkedésének.

A béta és szigma konvergencia vizsgálata hasonló, a konvergencia irányába mutató, a neoklasszikus közgazdasági elméletet alátámasztó tendenciát vetít előre.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szakirodalom egyike sem tudott hathatós választ adni az EU világgazdaságban betöltött középszerű eredményeire. Az EU felismerte javításra szoruló helyzetét, s a kohéziós politika megerősítésében látja világgazdasági pozíciójának javítási lehetőségét. (Kok-jelentés). A kohéziós politika ez irányú sikerességében azonban kétségbe vonható, hiszen ebben a kontextusban ez nem jelentene mást, mint a tagállamok homogenitásának biztosítását, amely egyben a nemzeti sajátosságok leépítését is magában hordozná. Ezzel együtt azonban a Közösségben elterjedt az a felfogás, hogy a tagállamok közötti kohézió létrehozása az Unió egységes fellépését segíti elő, javítva világgazdasági pozícióját.

2. tézis: Az esettanulmányok alapján megállapítható, hogy a kohéziós politika keretében folyósított közösségi támogatások önmagukban nem generálnak gazdasági fejlődést. A közösségi transzferek monoton bővítése önmagában sem tagállami, sem közösségi szinten nem biztosít gazdasági növekedést. Ha több a támogatás, de nem megfelelő a nemzeti feltételrendszer, az még rosszabb eredményre vezethet, mind tagállami, mind pedig közösségi szinten.

A globalizáció okozta kihívásokra igen hathatós válasznak bizonyulnak az integrációs törekvések. Kiemelkedő eredményt ért el e tekintetben az Európai Unió, mely az 1970-es évektől különös figyelmet és növekvő pénzügyi forrásokat fordít a társadalmi, gazdasági kohézió megvalósítására. A kohéziós politika számos változáson és reformon ment keresztül az elmúlt évtizedekben, melynek okai a világgazdaságban bekövetkező változások, valamint a közösségi tagállamok számának drasztikus növekedése voltak. Az Európai Uniónak egy egyedi és a tagállami, nemzeti sajátosságokat figyelembe vevő speciális kohéziós politikát kellett kialakítania, ráébredve arra, hogy itt Európában máshogy működnek a dolgok, mint a világ többi részén, különösen az Egyesült Államokban. Ehhez a tagállamok részéről teljes erkölcsi és anyagi elkötelezettségre van szükség, melyek célja nem a globális folyamatokra adott válaszok gyakorlatba ültetését jelenti, hanem a helyi kihívásokra kell, hogy válaszoljanak, azaz a helyi sajátosságokból adódó nehézségek megoldására hivatnak el az összefogás, az együttműködés, a kölcsönös egymásra utaltság és függőség jegyében.

Kengyel (2009:117) a kohéziós politikát „pozitív összegű játéknak” definiálja, hiszen a gazdag régiók gazdasági növekedése az általuk létrehozott termékek és szolgáltatások exportjának nagyságától függ: az pedig nem más, mint a szegényebb régiók vásárlóerejének összessége.

Az így kialakított kohéziós (regionális) politika céljaul tűzte ki az elmaradott térségek felzárkóztatását (ahol az egy főre jutó GDP nem éri el az uniós átlag 75%-át), a strukturális nehézségekkel küzdő térségek támogatását (hanyatló iparvidékek segítségét pl. német-francia határmenti iparvidék, a halászattól függő válságban lévő vidékek problémáinak csökkentését, valamint a ritkán lakott területek gazdasági-társadalmi kihívásainak kezelése), valamint jelentős foglalkoztatási, oktatási, képzési feladatokban történő szerepvállalását is.

A megváltozott feladatok és kihívások, a tagállamok számának növekedése, az Európai Unió kiteljesedése átfogalmazta a kohéziós politika finanszírozásának gyakorlatát, melynek napjainkban is jól működő alapjait az 1992-es Maastricht-i Szerződés rögzítette, mely a Delors-Jelentések alapján került kidolgozásra. Az 1993-as évtől kezdődően a kohéziós politika finanszírozására létrehozták a Strukturális és Kohéziós Alapot, melynek részesedése a mindenkori költségvetésből elérte – háromszoros emelkedésének következtében – a 30-35%-ot. A 2000-2006-os időszak vízvonalzó és egyben igen nehézkes is volt a Közösség számára, hiszen a további tagállamok csatlakozása egyre nagyobb kötelezettségvállalást igényelt a tagállamok részéről, melynek elfogadtatása nem volt problémamentes. E költségvetési időszak értékelése a Bizottság részéről megtörtént az ún. Negyedik Jelentésben, melynek eredményeit empirikus tapasztalatok alapján én is vizsgáltam dolgozatomban. Némiképp módosította a Negyedik Jelentés eredményeit a tavalyi évben kiadott Ötödik Jelentés, mely egyértelműen megfogalmazta a kohéziós politika célját. Ez túlmutat a gazdasági és társadalmi kohézió megvalósításán. Valódi célja a lisszaboni és göteborgi célok elérése: azaz az EU a világ legversenyképesebb régiójaként jelenjen meg a világgazdaságban.

A közösségi kohéziós politika és a három esettanulmány bemutatását követően azonban szembetűnővé válik egy igen éles határvonal a támogatási keretek hatását illetően. Mint ahogy arról Santos (2008) cikkében beszámol, a támogatások nagy részét elsősorban az elmaradott térségekben használják fel, azokban a régiókban, ahol a tőke határterméke lényegesen alacsonyabb, mint a fejlettebb területeken. A támogatás ilyen fajta felhasználása nemzeti szinten a gazdasági növekedés irányába mutat(hat), azonban közösségi érdekeket kevésbé szolgál(hat). Vizsgálódásainak másik igen érdekes eredménye, hogy azonos jövedelmi szinttel rendelkező régiók, amelyek közül az egyik egy nettó befizetői, míg a másik egy nettó haszonélvezői országban helyezkedik el, a támogatások más-más eredményre vezetnek. Hiszen még az egyik esetben a támogatások nagy része saját, helyi állampolgárok befizetéseiből adódnak össze, addig a másik esetben egy másik régió finanszírozza a támogatásokból megvalósuló beruházásokat. Igen

fontos megállapítást tesz Santos, mely a nemzeti szintű finanszírozásra irányul, a regionális szintű támogatási keretek meghatározása helyett.

Vizsgálataim során tagállami szinten elemeztem a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek mérésére szolgáló legfontosabb mutatókat, úgy mint 1 főre jutó GDP, aktivitási ráta, foglalkoztatási ráta, munkanélküliségi ráta, termelékenység 1995-től 2006-ig. Ezek alapján elmondható, hogy 2006-ig a tagállamok közötti jövedelmi különbségek valóban csökkentek, azonban még mindig jelentősnek mondhatóak a legfejlettebb és a legelmaradottabb régiók közötti különbségek. A Strukturális Alapokból kifizetett támogatások eredményeként igen szembetűnő fejlődés figyelhető meg a leszakadó országokban, illetve az utoljára csatlakozó 10+2 ország esetében. A jövedelmi egyenlőtlenség csökkenése mellett azonban néhány veszélyre is fel kell hívni a figyelmet, nevezetesen az egyre növekvő szuburbanizációs problémára, a centrumterületek túlzott hegemóniájára, valamint a szegénységi kockázat egyre nagyobb tömegeket érintő tényére. A keleti bővítés alapjaiban nem változtatta meg a kohéziós politika finanszírozásának gyakorlatát (a korábbi tagállamok nyomására), engedve azonban a felzárkózó országok nyomásának csak a keretek bővültek, az új irányvonalak kijelölése napjainkban körvonalazódik.

Összefoglalva elmondható, hogy az abszolút különbségek még mindig jelentősek a leszakadó és fejlett régiók között, melynek oka a centrumterületek magasabb támogatásában, valamint a leszakadó régiók számára nyújtott pénzügyi eszközök kevésbé hatékony felhasználásában keresendő. Ennek oka elsősorban a felzárkóztatásra fordított összegek nagy aránya, hiszen ezeken a területeken nem a versenyképességet növelő, gazdasági potenciált emelő beruházások valósulnak meg, hanem sajnos az infrastrukturális és egyéb, kevésbé multiplikatív beruházások.

3. tézis: A támogatások folyósítása mellett – ha nemzeti szinten a feltételek adottak – akkor megfelelő az abszorpció és a beruházás-multiplikátor is nagyobb lesz. Azaz (1) a megfelelően működő belső intézményrendszer megléte a támogatások hatékonyságának egyik feltétele a (2) a szigorú fiskális politika és a (3) széles körű társadalmi konszenzus mellett.

A 2007-2013-as időszak újabb reformok bevezetésével indult, melyek következtében egyszerűsítették a finanszírozást, az ellenőrzést, a tagállamok beszámolási kötelezettségét, de még a pályázati rendszert is. Az alap célkitűzés megmarad: a gazdasági növekedés és versenyképesség, valamint a foglalkoztatottság javítása, hogy az eddigi javuló tendencia a következő években se törjön meg. E célok elérése érdekében a 2007-2013-as időszak dokumentumai foglalkoznak a gazdasági kohézióval (Economic Cohesion), a szociális kohézióval (Social Cohesion) és a területi

kohézióval (Territorial Cohesion). Az eddigi gyakorlattal szakító javaslattal áll elő, miszerint a kohéziós politikán és a programokon belül egyértelmű nemzeti stratégiát kell kidolgozni a lisszaboni céloknak megfelelően. Azaz, mind EU szinten, mind nemzeti szinten, majd ezen belül regionális és helyi szintre is kell kidolgozni stratégiákat. A támogatásokat ezeknek a szinteknek megfelelően újra kell értelmezni, új irányvonalat kell kijelölni a támogatások célját illetően. Úgymint K+F és innováció, ipari beruházások, megújuló energia, környezetkímélő beruházások, emberi erőforrás stb. A kohéziós politika finanszírozásának javítását segíti elő a KAP új irányvonalainak a meghatározása is, hiszen a KAP keretében folyósított támogatások nagy része a vidékfejlesztés és a környezetvédelem célkitűzés finanszírozására fordíthatóak, amelyek nagyjából egybeesnek a kohéziós politika egyes prioritásaival (Kiss, 2002).

Az empirikus kutatásom eredményeként kidolgozott esettanulmányok mindegyike (mind Írország, mind Görögország, mind pedig Magyarország) esetében is elmondható, hogy a nemzeti politika alapjaiban határozza meg a támogatások sikerét vagy éppen sikertelenségét, s a közösségi kohéziós politika csak irányelveket jelent, de a sikeres végrehajtáshoz szükséges feltételek megteremtése egyértelműen tagállami feladat.

A három esettanulmány alapján a nemzeti kohéziós politika eredményei (s így egyben a közösségi kohéziós politikáé is) három tényezőn múlnak elsősorban:

- szigorú fiskális politika, elkötelezettség
- társadalmi konszenzus: azaz a társadalom és gazdaság szereplőivel egyeztetett döntések sorozatának kell fennállnia az előbb említett fiskális fegyelem végrehajtásához
- s nem utolsó sorban a megfelelő szintű és szervezettségű intézményrendszer kialakítása és működtetése.

E hármas feltétel-rendszer megléte szükséges a közösségi támogatások gazdaságot előremozdító felhasználásához, s ha nem is abszolút mértékben, de a támogatások nagysága mindenképp független ezektől. A támogatások nagysága nincs egyenes arányban a gazdasági növekedés alakulásával (igazoltam ezt Görögország esetében). Írország hasonló nagyságrendű támogatások lehívása mellett – a hármas pillér kiépítésével – már a csatlakozást követően hamarabb tudott érdemben eredményeket felmutatni, mint például Görögország. Hasonló eredményre jutottam hazánk esetében is, ahol a nem megfelelő intézményrendszer eredményezte a támogatások hatásának jelentős elmaradását. Mind Görögország, mind pedig Magyarország esetében a hatásvizsgálat során egyértelművé vált, hogy a kevésbé multiplikatív beruházások nagy aránya hátráltatta a gazdasági növekedést, s mindkét ország esetében sokkal inkább társadalmi jólétet, „közérzetet” javító beruházások megvalósítása történt a vizsgált időszakokban, sem mint foglalkoztatást vagy gazdasági növekedést generáló fejlesztés. Mindkét tagállam esetében ez többnyire elaprózott, infrastrukturális fejlesztések megvalósítását jelentette, azaz sem

nagyságuknál fogva, sem pedig regionális elhelyezkedésüket tekintve nem voltak alkalmasak „gazdasági boom-ra”.

Az esettanulmányok alapján elmondható, hogy a nemzeti regionális politika csak az általános gazdaságpolitika részeként, a nemzeti stabilitási szempontok figyelembevételével és azok támogatásával lehet eredményes, azaz önállóan nem (Barry, 2003).

Írorszáiban a gazdasági növekedés sokkal dinamikusabb volt és időben is gyorsabban történt, mint Görögországban, azonban a gazdasági kohézió megvalósulása – ahogy Artner alapján bemutatásra került – mellett a társadalmi kohézió (azaz az életszínvonal javulása) sok tekintetben nem történt meg.

Írország gyakorlatával – ahogy korábban bemutattam – sokan nem értettek egyet, nevezetesen a két nagy régió lehatárolásával, bár hatékonyabb támogatás felhasználást eredményezett a megvizsgált két másik tagállammal szemben, ahol a hatékonyság-romlás egyértelműen az elaprózottságnak tekinthető. Nem megfelelő e két ország esetében a fejlesztések regionális megoszlása, hiszen míg Görögországban Athén és Szaloniki környéke, addig Magyarországon Budapest és környékének nagyarányú támogatása szorította háttérbe a perifériaterületek növekedését.

4. tézis: Az EMU-tagság, a közös valuta bevezetése egy adott tagállam esetében – vizsgálataim szerint - befolyásolja a támogatások felhasználásának hatékonyságát. Az ország-tanulmányok alapján elmondhatjuk, hogy ha egy tagállam belép a közös valutaövezetbe, az önmagában is, de különösen az árfolyamkockázat kiküszöbölésével és a kamatszint leszállításával, s végül a makrogazdasági stabilitás elérésével jelentősen javítja a Közösségtől érkező pénzügyi transzferek hatékonyságát.

Görögország és Írország esetében időben elcsúszva ugyan, de megvalósult egy restriktív fiskális politikához szükséges döntések sorozata, azonban ezek motivációja a két országban különböző volt. Persze az eredmény ugyanaz: az EMU-tagság. Írország esetében egy belső elkötelezettségről beszélhetünk, Görögország esetében csak érdekről: ebben az országban a cél valóban az EMU-tagság volt, s nem eszköz annak az összes implicit hozadékaival. Az EMU tagság mindenképp a támogatások hatékonyabb felhasználását segíti. Különösen Görögország esetében az átláthatóság nagyban elősegítette a támogatások felhasználásának sikerességét, hiszen a kezdeti időszak rendezetlensége, szabályozatlansága a magas pénzügyi transzferek nem megfelelő felhasználásához, pazarlásához vezetett.

5. tézis: A közösségi transferek hatékonyságának biztosítása az Európai Unión belül jelentősen javítja a versenyt a piacokon, amely nem csak a fejlett tagállamok számára, de a felzárkózók számára is pozitív hatással bír. A hazai esettanulmányból nyert tapasztalataim alapján kimondható, hogy a közösségi transferek folyósításával a felzárkózó országok potenciális vásárlókká válnak, amely a verseny további erősödését eredményezi.

A magyar esettanulmány kidolgozásával azt a kérdést szerettem volna megvizsgálni, hogy egy később, a keleti bővítés során csatlakozott ország mennyiben tudott eleget tenni a vállalt kötelezettségeknek, s egy transzformációs ország mennyiben erősítette meg saját nemzeti pozícióját, illetve mennyiben járult (járulhatott) hozzá a Közösség közös piacának bővüléséből eredő fejlődéshez.

Magyarország 2004-ben csatlakozott másik 9 országgal együtt az Európai Unióhoz. E tíz plusz két ország csatlakozását keleti bővítésként emlegetik, amely hosszú előkészítést tett szükségesség mind tagállami, mind pedig közösségi szinten. A keleti bővítést megelőzően és azt követően a legfontosabb kérdés a költségvetés átalakítása, megreformálása volt, amely Santos szerint végül jó irányt vett. Egyszersmind a kohéziós politika kapcsán sokkal inkább kellene gondolnunk innovációra, környezetvédelemre, energiahálózatra, sem mint a szó hagyományos értelmében vett felzárkóz(tat)ásra. Az örökös kérdés, miszerint a humán tőke finanszírozása lenne e a mindenható gyógyír, igazából alaptalanná válik a fenti célterületek meghatározásával., A 2004-2006-os tört költségvetési időszak az új tagállamok számára számos egyedi, speciális eljárást és kedvezményt jelentett, melyet a Közösség többi tagállama számára is elfogadhatóvá kellett tenni. Ennek megvalósítása természetesen nem volt könnyű, hiszen a régi tagállamok ragaszkodtak eddigi jól megszokott előnyeikhez és jogaikhoz, nettó haszonélvezői pozícióikhoz, s a már gyakorlatban is (számukra) jól bevált közösségi prioritásokhoz. Természetesen a csatlakozási tárgyalások megkezdésekor nyilvánvaló vált a Közösség számára, hogy ezek hosszú távon - az újonnan csatlakozó országok nemzeti sajátosságaik sokszínűsége miatt – nem tarthatóak fenn, így egy mindenre, de különösen a költségvetés és a kohéziós politika egészére kiterjedő széles körű reformra volt szükség, melynek megvalósítása meg is történt.

Magyarországnak, mint transzformációs országnak kettős kihívással kellett szembenéznie a rendszerváltozást követően. Egyrészt a piaci átalakulás kihívásaival (azok nehézségével, új feladataival, új társadalmi, gazdasági és pénzügyi berendezkedésével), másrészt az információs társadalom és globalizáció kihívásaival. Hazánknak újra meg kellett találnia helyét Európában és a világgazdaságban. E duális kihívás széles körű alkalmazkodást és tanulási készség elsajátítását, új intézményrendszer kialakítását, a gazdaságpolitika hosszú távú stabilizációját igényelte

hazánktól, melynek teljesítésére megoldást jelentett a közösségi csatlakozás, ami számos új lehetőséget nyitott meg egy teljes jogú tagállam számára.

A rendszerváltozást követően - a kilencvenes évek elejétől – a gazdasági fejlődés igen sokszínű képet mutat. Szembetűnő területi fejlettségbeli különbségek figyelhetők meg az egyes régiók, megyék és kistérségek között. A fejlődésbeli dualitás elsősorban a centrumterületek – elsősorban a főváros és környéke, valamint néhány dunántúli város – valamint a leszakadó, periférikus – észak-magyarországi, alföldi – területek vonatkozásában figyelhető meg. E dualitást tovább erősíti, hogy a leszakadó, periférikus területeken elhelyezkedő városokhoz képest az amúgy is elmaradott és hátrányban lévő vidéki területek között nő a különbség.

A fejlett térségek a külföldi tőke megjelenésének, a vállalkozói aktivitás és kultúra meglétének, valamint a magasabb jövedelmi szinteknek köszönhetik pozíciójukat, míg a periférikus területek épp e képességek és adottságok hiányának. Az előző feltételek hiánya rossz életminőséget, gyenge infrastruktúrát és fejlesztési koncepciók hiányát eredményezett. Hazánk e területi fejlődésbeli különbségek csökkentésének céljából közvetlenül a csatlakozásunkat megelőzően és követően is pályázhatott az Európai Uniótól, bár a pénzügyi eszközök köre a csatlakozásunkat követően némiképp megváltozott. A 2004-2006-os időszakban hazánk az I. Nemzeti Fejlesztési Terv Operatív Programjain keresztül pályázhatott közösségi támogatásokra, egy az NFT-ben kidolgozott ex-ante jelentés alapján.

A vizsgálat követi a széles körben alkalmazott rendszert, azaz rendre a keresletoldali, kínálatoldali, a jövedelem-eloszlási és termelékenység-változásokat. Vizsgáltam a tényleges támogatások és jövedelmek koncentrációját, hatékonyságát és makrogazdasági következményeit. Ex-post vizsgálatom célja az volt, hogy bizonyítsam az I. NFT sikerét vagy éppen annak sikertelenségét, tényleges eredményét vagy éppen a közéletben megjelenő túlértékelését akár negatív vagy pozitív irányban.

A jövedelmi mutatók vizsgálatának eredményeként a régiók közti különbségek mélyülését kaptam eredményül, hiszen mind az egy főre jutó GDP tekintetében, mind a legmagasabb és a legalacsonyabb GDP-vel rendelkező régiók GDP-jének hányadosainak kiszámításakor távolodást tapasztaltam a NUTS2 régiók között. Hasonló eredményt mutattak a Robin-Hood indexek is az elmúlt 6 évben, hiszen a jövedelmek egyre nagyobb százalékát kell átcsoportosítani a „gazdagabb” régiókból a szegényebbekbe ahhoz, hogy azok kiegyenlítődjenek. Sajnos a támogatási időszakban sem csökkent a fejlettségbeli különbségek dinamikája.

Az európai kohéziós politika másik fő célkitűzése a foglalkoztatottság javítása, így ezzel együtt a munkaerő piacot leíró mutatók javítása. A foglalkoztatási ráta megfelelő szintjének elérése a kohéziós politika egyik legfontosabb célkitűzése. A Fejlesztési Terv ex-ante jelentése a foglalkoztatottak számának növekedésére számított, 31.600 főre tette a támogatások kiutalásának

következtében a növekedés nagyságát. 2004-ről 2006-ra csupán 0,4%-kal emelkedett a foglalkoztatási ráta. Az adatok alapján az ex-ante jelentésben meghatározott növekedés ugyan ténylegesen megtörtént, azonban ha ezt elfogadjuk, akkor feltételezzük azt, hogy a foglalkoztatásban bekövetkezett pozitív változás kiváltója csak a támogatások kiutalásának ténye és minden egyéb tényezőt figyelmen kívül hagyunk. Ez a feltételezés azonban nem állja meg a helyét, hiszen egyéb nemzeti munkaerő-piaci intézkedések, hazai – támogatás nélkül megvalósuló – vállalkozások által kialakított munkahelyek is megvalósultak. A regionális különbségeket vizsgálva konvergenciát figyelhetünk meg, egyetlen egy régióban tapasztalhatjuk csak a foglalkoztatási ráta csökkenését. Ilyen pozitív sikerekről nem számolhatunk be a munkanélküliségi ráta esetében, hiszen a támogatási időszakban minden régióban emelkedett a munkanélküliek aránya.

A jövedelmek és támogatások koncentrációjának kiszámításakor gyenge koncentrációt tapasztaltam, azaz a nagy területi különbségek ellenére is a támogatások elosztása egyenletes.

Mindezek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy Magyarország tanulhat és tanulnia is kell Görögországtól és Írországtól, hiszen Magyarországon egy belső igazgatási, fejlesztési és önkormányzati reform szükséges egy szigorú fiskális politikával karöltve. Olyan reformokra és politikára van szükség, amely alkalmassá teszi hazánkat olyan szerkezeti változások véghezvitelére, mely során a tradíciókba beépülhetnek az Európai Unió gyakorlatához igazított regionalizmus egyedi értékei.

A továbbiakban azonban célszerű lenne kutatásokat folytatni, hogy a Közösség által folyósított összegek hatását valóban egy-egy, illetve az adott tagállam esetében célszerű-e vizsgálni, vagy sokkal inkább érdemes lenne-e a Közösség szempontjából elvégezni olyan számításokat, amelyek a közös piac bővülésének (nagyságának) meghatározására irányulnak.

Az elmúlt időszakban a kohéziós politika közösségi költségvetésbeli arányának növekedése volt megfigyelhető: az előző időszakban 50 milliárd eurót költöttek erre, de a következőben már csaknem 200 milliárd eurót kívánnak a kohéziós politika célterületeibe beruházni. Az egyes beruházások támogatásához és végrehajtásához új stratégiai megközelítésre van szükség. Először is a jobb átláthatóság érdekében a nemzeti kohéziós stratégiák kidolgozása elengedhetetlen, melyek elkészítésében nem csak anyagi segítséget kell nyújtani a Közösségnek. A nemzeti kohéziós stratégiák elkészítéséhez és sikeres végrehajtásához politikai elszámoltathatóság szükséges, amely megfelel a lisszaboni programban meghatározottaknak.

A megváltozott támogatási területekhez egy egyszerűbb és arányaiban is a világgazdasági tendenciákhoz igazodó szabályozást kíván bevezetni a jövőben az EU: megreformálnák a

vezetési, a finanszírozási szabályokat, egyszerűsíténe és minden támogatási területnek megfelelő mélységű monitoring rendszert dolgoznának ki.

Látható tehát, hogy a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek csökkenése gyorsuló tendenciát mutat az elmúlt 15 évben az elmélyülő és minden területre kiterjedő kohéziós politika következtében, melynek dinamikája – az előremutató jelentések és reformok alapján – töretlennek látszik a 2007-2013-as költségvetési ciklusban is a növekvő közösségi, nemzeti és helyi (régiós) kötelezettségvállalásokról függően.

Az uniós támogatások rendszerének hiányosságaira mind közösségi mind pedig nemzeti szinten felfigyeltek az elmúlt években, melyek kiküszöbölésére a 2007-2013-as időszakban számos reform megvalósítására sor került. Ezek ugyan közösségi szintről indultak el, de hatásukat nemzeti szinten lehet és kell érezni, s megvalósításuk többsége is nemzetállami szinten történik. E reformoknak egyértelműen két célja van: az egyik az Unió gazdasági és társadalmi kohéziójának erősítése, a világgazdasági pozíció erősítése; a másik pedig a nemzeti és helyi szinten mérhető különbségek csökkentése, a tagállami szinten meghatározott (a közösségekkel összhangban lévő) prioritások érvényesítése. A politikusok feladata a gazdasági növekedés és a jövedelem-újraelosztás különválasztása a Strukturális Alapokból finanszírozható programok meghatározásakor (Santos, 2008).

Szembetűnő, hogy a több nemzetállam összefogásával kidolgozásra kerülő közösségi kohéziós politika sikere elsősorban nem a Közösségtől függ s nem is a pénzügyi transferek monoton növekedésének köszönhető, sokkal inkább a nemzetek, országok, tagállamok szerepvállalása, elkötelezettsége és nemzeti sajátosságai befolyásolják. Egy igen jól kidolgozott, mindenre kiterjedő stratégia is elbukhat a gyakorlati megvalósításkor, ami minden esetben tagállami szinten valósul meg. A 2007-2013-as időszak célkitűzései a nemzeti és helyi (régió) szint megerősítése, a prioritások hozzáigazítása a közösségi célokhoz, a végrehajtási és monitoring rendszer hatékony átdolgozása, s nem utolsó sorban a támogatásokban részesülő szereplők felkészítése.

A közösségi támogatások kétségtelenül segítették a tagállamok felzárkózását, azonban azok sikere a történelmi, kulturális adottságok megőrzésével, az intézmények helyi sajátosságait megtartó rendszer kidolgozásával és működtetésével lehetséges. E mellett azonban mindenképp szükséges leszögezni, hogy a tagállamok fejlődésének során nem beszélhetünk egy történelmi eleve elrendeltségről, hiszen az esettanulmányok mindegyike, de különösen az ír és görög empirikus elemzés bebizonyította, hogy egy alacsonyabb jövedelemszintről induló ország is érhet el kimagasló eredményeket, azaz a támogatások hatékony felhasználásával jelentős mértékben korrigálhatóak a múlt rossz eredményei.

A 2007-2013-as időszak azonban számos tagállam és a Közösség számára is új feladatokat jelent, hiszen a kohéziós politika lényegében új irányvonalakat tűzött ki magának, s a korábbihoz hasonló, nagy mértékű tagállami támogatások kora - úgy tűnik - lejárt. A nettó befizetői országok – gazdasági termelésük visszaesésének következtében – kisebb összegek befizetésére lesznek képesek, ráadásul a tagállamok számának bővülésével is szűkül a kifizetésre váró támogatások köre. A támogatások nagyságának szűkülését súlyosbítja továbbá az a világgazdasági nyomás, miszerint az EU-nak a legversenyképesebb régióknak kell lennie, amely ellent mond(hat) a tagállamok fejlesztésének, fejlődésének. Az idő szorít. A jövőben valószínű nem lesz lehetőség egy tagállam majd két évtizedes támogatására (mint pl. Görögország esetében), hiszen a prioritások megváltoztak, a tagállamok türelme elfogyott, s más feladatok várnak a Közösségre. Molle (2008) cikkében az innováció támogatásában látja a felzárkózás lehetőségét mind tagállami, mind közösségi szinten, s az innovációs és a kohéziós politika megfelelő szintű összehangolását hangsúlyozza.

A közösségi és nemzeti regionális politikák tanulmányozását követően egy dologban biztosak lehetünk. Modellváltásra van szükség, mely hangsúly eltolódást jelent a közösségi gyakorlatban. A nemzeti sajátosságok megtartásával és erősítésével minden országnak meg kell találnia helyét a Közösségen belül, hiszen a tagállamok egységesítése nem vezet hosszú távon sikerhez. A hosszú távú siker kulcsa egy gazdasági és politikai szerkezetváltást követően kialakult relatív kiegyenlítődés a régiók és a tagállamok között, melynek során a már meglévő kulturális, emberi, geopolitikai tényezőket hangsúlyozzák, s egy történelmi hagyományokhoz illeszkedő intézményi, belső gazdaságpolitikai koncepció kerül kidolgozásra.

A Lisszaboni Stratégia sikeres végrehajtásának kulcsa a regionális és innovációs politika összehangolása mind vertikális, mind pedig horizontális szinten a régiók heterogenitásának figyelembe vételével. Azok a régiók, pl. Hollandiában illetve Franciaországban, amelyek sikeres, azaz fejlett régióknak mondhatóak, felismerték e két politika konzisztenciájának szükségességét, s ennek keretében a központból kiemelve regionális szintre emelték át az egyetemek, a K+F központok irányítását.

A disszertációban bemutatott szakirodalom mindegyike a kohéziós politika reformjának szükségességét állítja fókuszba, azonban természetesen vannak eltérések annak módjában, irányában és mélységében. Egy bizonyos:

A Közösség és minden tagállam feladata csak ez lehet: esélyegyenlőség és esélyteremtés; a felzárkózás és felzárkóztatás érdekében minden lehetséges; pénzügyileg és gazdaságilag elfogadható eszközt kell felhasználni és közvetíteni a társadalom széles körei felé a meglévő nemzeti sajátosságok megtartásával.

4. HIVATKOZÁSOK (A TÉZISFÜZETBEN FELHASZNÁLT IRODALMAK JEGYZÉKE)

- Artner Annamária (2008): *Írország – felzárkózás kérdőjelekkel*. Köz-gazdaság. 2008 /2. száma 33-49. oldal
- Barry, F. (2003): *Economic Integration and Convergence Processes in the EU Cohesion Countries*. Journal of Common Market Studies. 41.évf. 5.szám. 897-921. oldal
- COM(2007): *Fourth Report on Economic and Social Cohesion*. Brüsszel. 2007. 05.30. SEC(2007) 694.
- Crafts, N. (2004): *Globalization and Economic Growth: a Historical perspective*. World Economy, 27. évf. 1. szám. 45-58. oldal
- Csaba László (2005): *A globalizáció közgazdaságtana c. tárgy keretében tartott előadás, 2004/2005. tanév II. félév, Debreceni Egyetem KTK*
- Dollar, D. (2005): *Globalization, poverty and inequality since 1980*. World Bank Research Observer, 20. évf. 2. szám, 145-176. oldal
- Enyedi György (2009): *Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon*. In: Lengyel Imre – Rechnitzer János: *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 119-126. oldal
- Európai Bizottság (2006): *A 2007-2013-as új programozási időszak. 4. sz. Munkadokumentum*. Regionális Politikai Főigazgatóság. 08/2006.
- Kengyel Ákos (2009): *Kohézió és finanszírozás*. Akadémiai Kiadó. Budapest
- Kok, W. (2003): *Jelentés az Európai Bizottságnak*. 2004. március 23.
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/kok_introduction_hu.pdf Letöltve: 2009. július 6.
- Molle, W. (2008): *Enhancing the Efficiency of the EU Funds through Better Coordination*. Society and Economy. 30. évf. 2. szám. 275-292. oldal
- Nemes-Nagy József (2009): *Terek, helyek, régiók*. Akadémiai Kiadó. Budapest
- Sala-i-Martin, X. (2006): *The World Distribution of Income: Falling Poverty and... Convergence, Period*. The Quarterly Journal of Economics, 121. évf. 2. szám. 351-397. oldal
- Santos, I. (2008): *Evaluating EU Structural Policy*. Society and Economy. 30. évf. 2. szám. 195-208. oldal
- Szentes Tamás (2002): *Globalizáció, regionális integrációk és nemzeti fejlődés korunk világgazdaságában*, Savaria University Press – Szombathely

5. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓK LISTÁJA

LEKTORÁLT KÜLFÖLDI FOLYÓIRATCIKK

Vargáné Bosnyák Ildikó (2009): The effect of globalization on the income inequality between countries. *Eurotimes. Journal of the Institute for Euroregional Studies Oradea-Debrecen "Jean Monnet" European Center of Excellence*. Vol.1. 2010. megjelenés alatt

LEKTORÁLT CIKK HAZAI FOLYÓIRATBAN

Vargáné Bosnyák Ildikó (2009): *A felzárkózás tényezői az ír példa alapján*. Gazdaság és Társadalom. NYME Közgazdaságtudományi Kar. 2010. 1/2. szám. Megjelenés alatt.

Vargáné Bosnyák Ildikó (2009): *Utolsóból első? Görögország felzárkózásának múltja és jelene*. Köz-gazdaság. BCE. Közgazdaságtudományi Kar. Megjelenés alatt

LEKTORÁLT HAZAI KONFERENCIA-KIADVÁNYBAN MEGJELENT CIKK

Vargáné Bosnyák Ildikó (2006): *Az új regionális politika, mint versenyképességi tényező a piacgazdaságokban*

In. Tudásmenedzsment és a hálózatok regionalitása. Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola Évkönyv 2006. Győr, 2006 ISSN 1788-8980 261-271. oldal

+ konferencia részvétel „Fiatal regionalisták V. országos konferenciája” 2006. november 10-11. Győr.

Vargáné Bosnyák Ildikó (2006): *Versenyképesség-növelés vagy felzárkózás az Észak-Alföldi régióban – különös tekintettel a humán erőforrás-fejlesztésre*

In Régió és Oktatás. A „Regionális egyetem” kutatás zárókonferenciájának tanulmánykötete Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete Debrecen, 2006. ISSN 9632175859 367-375. oldal

+ konferencia előadás Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 2006. június 2.

IDEGEN NYELVŰ HAZAI KONFERENCIA-KIADVÁNYBAN MEGJELENT CIKK

Vargáné Bosnyák Ildikó (2006): *Analysis of the Competitiveness in Regions of the Hungarian-Romanian Border*

In. Regional Development in the Romanian-Hungarian Cross-Border Space – from National to European Perspective Debrecen 2006. ISBN 978-963-473-035-4 317-325. oldal

+ konferencia előadás Debrecen, 2006. június 8-9.

Vargáné Bosnyák Ildikó (2005): *Kistérségek szerepe a regionalizációban – The role of micro-regions regionalization* In: A határon átívelő együttműködés perspektívái – a nemzetközi logisztikai hálózat kialakítása – The prospects of cross-border cooperation – formation of an international logistics network Nyíregyházi Főiskola GTFK 2005. ISBN: 963 7336 362 141-147. oldal

KÜLFÖLDI KONFERENCIA-KIADVÁNYBAN MEGJELENT CIKK

Vargáné Bosnyák Ildikó (2007): *The Human Resource as a Factor of Competitiveness in Northern Great Plain Region*

- In. Acta Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Évkönyve 2007. VI. Évfolyam ISBN: 966-7966-49-6. 37-44. oldal
- Vargáné Bosnyák Ildikó (2004): *New Model of Business Development*
In. Problemi ekonomicsnava ta szocialnava razvitku regionu i praktika naukavoga ekszperimentu Kijev-Uzsgorod-Nyíregyháza 2004. ISBN 966-8489-01-2 46-50. oldal

KONFERENCIA –ELŐADÁS (A FENTIEKEN TÚL)

- Vargáné Bosnyák Ildikó (2007): *Az európai kohéziós politika legújabb reformja*
A „Magyar Tudomány Napja 2007” Konferencia Nyíregyháza, 2007. november 15. – előadás
- Vargáné Bosnyák Ildikó (2006): *A humánerőforrás mint versenyképességi tényező az Észak-Alföldi Régióban*
A „Magyar Tudomány Napja 2006” Konferencia Nyíregyháza, 2006. november 16. – + előadás
- Vargáné Bosnyák Ildikó (2005): *A regionális politika mint versenyképességi tényező*
Nyíregyházi Főiskola GTFK Inventárium 2005. 153-161. oldal
- Vargáné Bosnyák Ildikó (2005): *Változások a regionális politika vonatkozásában*
In. „Tudásalapú Gazdaság és Életminőség” A „Magyar Tudomány Napja 2004” Nyíregyháza, 2005. ISBN 963-218-743-1 312-316. oldal
- Fekó Adrienn – Bosnyák Ildikó (2002): *A Strukturális Alapok működése és szerepe az Észak-Alföldi Régióban.* Magyar Tudomány Napja 2002.–előadás. 2002. november. Nyíregyházi Főiskola